

“Bu proje T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından desteklenmektedir.”

Bu makale Anayasa Hukukçuları Derneği tarafından gerçekleştirilen “Cumhuriyet’in 100. Yılında Demokrasi Hafızasının Oluşturulması Projesi” kapsamında kaleme alınmıştır.

Nicholas VOULELIS¹

¹“Efimerida ton Syntakton” Direktörü, Gazeteci

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE DARBE YARGILAMALARI ULUSLARARASI SEMPOZYUMU

Diktatörlük sonrası dönemin hemen arkasından gelen benim de aktif bir vatan-daş olarak tecrübe ettiğim koşullara atıfta bulunacağım. Diğer başka toplumların faydasına olabilecek birtakım dersler üzerine odaklanacağım.

Hem direniş hareketi sırasında, yeraltındayken ve siyasi bir mahkûm olarak hapse girdiğimde hem de hapisten çıktıktan sonra askerlik görevimi yapmakla yükümlü olduğum için kişisel olarak bu rejime şahit oldum.

Genel olarak, Yunanistan'daki yedi yıllık cuntayı çevreleyen olaylar az ya da çok bilinir: As-kerî bir diktatörlük 21 Nisan 1967'de dayatılırken demokrasi, cuntanın çöküşünden sonra 24 Temmuz 1974'te yeniden kuruldu.

Albayların rejimi için 'sonun başlangıcı', Yunanistan'da bilindiği şekliyle, 17 Kasım 1973'te Atina Teknik Okulundaki öğrenci ayaklanmasıyla başladı. Rejimin yazgısı 20 Temmuz 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesiyle mühürlenmiş oldu.

Cunta'nın başkanlarının yakından izlenen bir davası, demokrasinin yeniden tesis edilmesinden bir yıl sonra 1975'te, sadece 20 subay sanık sandalyesine çıktı. Dikkat edeceğimiz gibi suçun "anlık bir suç" olarak nitelendirilmesi ve sürekli bir suç olarak görülmemesi sebebiyle, sadece rejimin elebaşları yargılanmıştı.

Constantine Karamanlis'in ilk hükûmetinin, demokrasinin yeniden tesis edilmesinden sonra darbe girişimcilerini hariç tutmadan siyasi tutsaklara bir af çıkarması dikkati çekmektedir. Sonuç olarak, cunta liderlerini yargılamak için sıradan vatandaşların dava açması gerekli oldu. Ayrıca, rejimin işkencecileri olarak hizmet etmekle suçlanan sanıkların davaları 1975 yılı Ağustos-Aralık ayları arasında, Politeknik ayaklanmayı çevreleyen olaylarla ilgili davalar da aynı yılın ekim ile aralık ayları arasında gerçekleşti.

Cunta liderlerini yargılama ve cezalandırma konusundaki sınırlamalar ve kısıtlamalar demokrasinin yeniden tesis edilmesinin ilk birkaç ayı boyunca temizlik sürecinde zaten ortaya çıkmıştı. Bugün daha iyi bilinen şekliyle Yunanca "catharsis" terimini kullanırsak; askerî rejimle yakın iş birliği içindeki devlet aygıtındaki önemli pozisyonlardaki kişilerin tasfiyesi anlamına gelmektedir. Ayrıca o zamanlar yeni bulunan 'cuntasızlaştırma (cuntadan arındırma) kelimesini kullanıyorduk. Ne yazık ki bu süreç diktatörlük iş birlikçilerinin yalnızca birkaçı ile sınırlı kalmıştır.

Bakanlık, valilik, askerî komutanlık, kamu kurum ve kuruluşlarının genel müdürlükleri ile görevlileri olarak hizmet eden insanlar kendi görev ve eylemlerini açıklamak için asla çağırılmadılar.

Bu yüzden, sadece bir dizi şahsın, yani cunta önderlerinin yargılanması ekonomik ve başka türlü sayısız suç ve cürüm işleyen diğer binlercesinin adaletin karşısına çıkmamasına sebep oldu. Aslında, bu yargı denetimi eksikliği, yıllar sonra, örneğin günümüzde faşistlerde olduğu gibi bazı cunta savunucularının ülke finansının diktatörler tarafından "sağlam yönetildiğine" atıf yapılmasına olanak sağlamıştır.

Demokrasinin yeniden tesis edilmesinden sonraki ilk birkaç ayda cunta subaylarının ve devlet aygıtının muamele görme biçimi, yeni demokratik devletin sağlamlaşması için aylar ve yılların gerekli olduğu gerçeğine dayandırılabilir.

1974'te ne bir devrim gerçekleşti ne de rejimde radikal bir değişiklik oldu. Esasen siyasi gelişmeler, askerî rejimin büyük başarısızlığı ve yenilgisinin dolaylı olarak tanınması ve iktidarın eski siyasi elit kesimine sorunsuz bir şekilde transfer edilmesine izin vermesi anlamına geliyordu; bu siyasi sınıfın en güvenilir temsilcisi Constantine Karamanlis'ti.

Sonuç olarak, kamu kesiminin demokratikleşmesi ile bağlantılı olarak cunta iş birlikileri ve sempatizanlarının devlet hizmetlerinden tamamen tasfiye edilmesi aslında o dönem imkânsızdı.

O zaman bunu o kadar net fark etmemiş olabiliriz. Karamanlis ilk başlarda silahlı kuvvetlerin ülkenin siyasi hayatına müdahale etme kabiliyetini bozmaya çalıştı. Bu hassas bir idareyi gerektiriyordu ancak aynı zamanda güçlü bir kararlılığı da. şans eseri, Kıbrıs'taki askerî darbe ve Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin sonuçlarıyla mücadelede cuntanın başarısızlığı askerî yapı içindeki içsel dengeleri başkalaştırmıştı.

Silahlı kuvvetleri Karamanlis'in yeniden dizayn etme çabalarındaki 'anahtar' politikacı 1981 Ekim'ine kadar savunma bakanı olarak hizmet eden Evangelos Averoff'du.

Karamanlis tarafından dikte edilen ve Averoff tarafından uygulanan politika basitti: bir taraftan Nisan 1967 darbesine aktif olarak katılan görevlilerin tasfiyesi, ancak yedi yıllık diktatörlük sırasında rütbeleri artan görevlilerin muhafaza edilmesi- ve böylece meşrulaştırma- akabinde siyasetçilere, bu durumda Karamanlis hükümeti oluyor bu, gücün geçişinin desteklenmesi. Bu subay sınıfı nihayetinde, diktatörlüğün en acımasız ifadesine karşı koymanın araçsal bir ifadesiydi. Demetrios İoannidis, diktatörlüğün son yılında, Politeknik ayaklanmasından kısa bir süre sonra asıl darbe lideri ve diktatörü Papadopoulos'u 1973'te devirene kadar diktatörlüğü gölgeler içinde yönetmeye devam etti. Buna karşılık, cunta karşıtı direnişe katılan üst düzey yetkililer tekrar işe sokulmadı ancak Karamanlis daha sonra bu görevlilerin bir kısmını politik pozisyonlara yerleştirdi.

Bu strateji yani askerî subayların çoğunluğunun yeniden görevlendirilen cunta karşıtı subaylarca azledilmeyeceklerinin ve terfilerinin atlanmayacağının garantisini vermeleri korkuyu yatıştırıcı bir etkiye sahipti.

Elbette bu, subayların heyetinde tam ya da samimi bir siyasi dönüşüme ulaşıldığı anlamına gelmiyordu. Sonraki on yıl boyunca, birkaç gönülsüz hareket ve hatta tam ölçekli bir darbe girişimi denemesi olmasına rağmen, en iyi bilinen örneklerinden biri Şubat 1975'teki sözde "Pijama Darbesi", silahlı kuvvetler personelinin büyük çoğunluğu yeni siyasi duruma adapte olmuştu.

Genel rakamlar şunu söylüyor: 1974'te orduda görev yapan 10,000 subayın sadece 203'ü diktatörlükteki rollerinden dolayı ya tasfiye edildi ya da hapsedildi.

Dahası Karamanlis çabucak bir şekilde, cuntanın üç önderinin ölüm cezalarını şartlı tahliyesiz ömür boyu hapis cezasına indirerek hoşgörü gösterdi. Onun aceleci kararı tepkilerin ve protestoların yükselmesine sebep oldu. Ülke itibarıyla ölüm cezasının kaldırılmasına razı olan insanlar bile, cezanın cuntanın üç önderinin tepelerinde biraz daha uzun süre sallanmasını tercih ediyorlardı - muhtemelen mahkûm olmuş zorbaları aşağılayıcı bir şekilde merhamet dilendirmeye zorlayıcı bir baskı olarak. Sonuçta, muhafazakâr vatandaşların önemli bir kısmının vicdanında Albaylar rejimi sadece "aptalca", darbe liderleri ise Karamanlis'in de dediği gibi "tedbirsiz" subaylardı.

Askeriyeden sonra iktidara dönen siyasi sınıfların, Yunanistan'ın "derin devleti"nin komplo mekanizmalarını tamamen ortadan kaldırmaya cesaret edemeyeceği açıktır. Bu sınıflar çoğunlukla kendi siyasi hâkimiyetlerini engelsiz bir şekilde artırmak istiyorlardı.

Demokrasinin yeniden tesis edilmesinden sonraki ilk aylarda hükûmetin yeni bir askerî darbe ihtimalini ciddi bir risk olarak görmesi oldukça karakteristiktir.

Karamanlis hükûmetindeki bakanlar da dâhil olmak üzere hükûmet kadroları önlemler aldılar ve bazen kendi evlerinde de değil başka yerlerde uyumuşlardır.

Ben de kişisel olarak o zamanda, Karamanlis hükûmeti tarafından 1974 yazında açıkça cunta yanlısı olan pek çok askerın nakledildiği Yunan-Türk sınırında bir asker olarak hizmet ettim. Bu, tankların Atina sokaklarını tekrar ele geçirme ihtimalini ve komplocuların toplanmasını ve entrikalarını önlemek için yapılmıştı. Pek çok subayın bu şekilde sınıra yerleştirilmesi, askeriyenin birçoğunun bu temizleme ve cezalandırmaların sadece diktatörlüğün başlıca kışkırtıcılarını etkileyeceğine ikna olmasıyla sona erdi.

O dönemin trajikomik hikâyelerinden biri, dönemin Yunan Silahlı Kuvvetler Genelkurmay Başkanı Amiral Christos Limberis tarafından yıllar sonra anılarında anlatıldı.

Limberis o dönem genç bir denizci olarak hizmet etmekteydi. Yunanistan'da donanma o zamanlar orduya karşı bir engel olarak daha demokrasi yanlısı olarak görülürdü.

1974 ve 1975 yıllarının sonlarında geçen bu zor aylarda, donanmanın üst kademesi, bir başka darbe teşebbüsünün olması durumunda savaş gemilerinin korunması için yeterli güvenlik birliğini bir araya getirme gibi zor bir görevle karşı karşıya kaldı.

Limberis şöyle hatırlamaktadır: “Askerlerin siyasi inançlarını listeleyen dosyaları açtığımızı ve diktatörlük için tehlikeli olarak işaretlenenleri tespit ederdik. Onlardan oldukça az vardı. Ve güvenlik birlikleri olarak seçtiklerimiz şunlardı: Komünistler, solcular, demokratlar ve diktatörlük karşıtı muhafazakarlar. Ve bu şekilde rahata ermiştik.”

Birkaç yıl sonra 1981 Ekim'inde Andreas Papandreou kolay bir şekilde genel seçimleri kazandı ve hükümeti kurdu. Meclis tarafından Cumhurbaşkanı seçilen Karamanlis, Papandreou'yu savunma ve dışişleri bakanlığı seçimi konusunda bilgilendirilmek ve istişarede bulunmak için çağırıldığında, olası bir sosyalist hükümet karşısındaki endişelerini ve silahlı kuvvetlerin üst düzey yönetiminin örtülü tehditlerini aktarmıştır.

Herhâlde, 1980'lerin başından beri orduyu kışlalara geri döndürme hedefi başarılı olmuştur. Yine de, Yunan ordusunun yarım kalmış “cuntasızlaştırılması” konusunda sıradan vatandaşın zihninde birçok soru cevapsız kalmıştır.

Karamanlis'in kararı, cunta dönemiyle bağlantılı üç büyük davanın hükümlerinde de açıkça görülmüştür. Cunta sonrası dönemde en çok konuşulan konulardan biri, işkence olaylarında yargılanan polis memurlarının ve aynı zamanda cuntayla ilgili davalarda mahkûm olan subayların ağır hapis hane şartları sebebiyle beraati veya birkaç ay hapis cezasına çarptırılması kararına varılmasıydı.

Başka bir deyişle, polisin “iç düşman” olarak gördüğü cunta karşıtı aktivistlere yaptıkları işkenceler kendi görevlerini icra ederken “aşırı coşkunculuk” göstermeleri olarak değerlendirilmiştir.

Askerî subaylar söz konusu olduğunda, cunta sonrası hükûmette ön plana çıkan görüş, askerlerin kendi katı askerî vazifeleri dışında hiçbir şeye dâhil olmamaları gerektiğiydi.

O zaman var olan politik koşullarda iki terörist grup tarafından 1976 ve 1979 yıllarında infâz edilen iki suikastın askerî personeli değil işkenceden hüküm giymiş iki güvenlik polisini hedef alması belirgin bir özellikti. Aslında, iki cinayet adaletten paçasını kurtaranlara karşı “adil bir ceza” olarak kamuoyunun önemli bir bölümünde memnuniyetle karşılandı.

Suikastlar, zamanın hemen hemen bütün gazeteleri tarafından cinayet olarak değil “infazlar” olarak nitelendirilmişti. Bu durum, gelecek yıllar boyunca kamuoyuna kazanmış bir görüş olarak kalmaya devam etti.

Yunanistan’daki polis ve güvenlik servislerinin 1980’li yılların başlarına kadar hâlâ “güvenlik riskleri”nin gölgelenmesi, olağan şüpheliler hakkında dosyaların saklanması gibi eski uygulamalarından ve alışkanlıklarına bağlı kaldıklarından burada bahsetmek gerekir.

Elbette, demokrasinin yeniden tesis edilmesinden kaynaklanan önemli bir tarihsel ve daha az ölçüde adli bir vakıa “Kıbrıs dosyası” olarak adlandırılan 1974 Kıbrıs olaylarını çevreleyen bütün devlet arşivlerinin ve belgelerinin yayımlanmasıdır.

Uygulamada, bu bölümdeki adli soruşturma asla sona ermemiş daha çok Mart 1975’e ertelenmiştir. O zamandan sonra, zaman zaman pek çok politikacı bu “dosyayı” açmaya söz vermiş ya da talep etmiştir ki bu asla gerçekleşmeyen bir olaydır.

Resmi olarak, soruşturma Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios’a karşı Yunan askerî cuntasına ve müteakip olaylara odaklanmaktadır. Ancak, bu “dosya” ya da “evrakların” --daha açık olarak oldukça hacimli bir dava dosyasının - “ülkenin uluslararası ilişkilerini zedelemesinden” kaçınmak için kapatılması emredilmiştir.

Gerçekte, bu sorunun araştırılmasındaki ilgisizliğin Karamanlis’in Kıbrıs için sorumluluk dağılımından kaçınma çabalarından kaynaklandığı görülmektedir--bu, potansiyel olarak suçlu tarafların çevresini artıracak ve daha fazla subayın töhmet altında kalmasına sebep olacak bir gelişmedir. Temmuz 1974’teki en hayati saatlerde gölge diktatör Ioannidis ile bir araya gelen askerî personel, Karamanlis’i Yunanistan’ın kontrolünü ele alması için ülkeye dönmeye davet ederek krizden bir çıkışı öngörüyordu.

Belki bir noktada ayrıntılar ortaya çıkacaktır, bu yüzden sadece Yunanistan'dan kaynaklanmayan daha fazla faktörün dâhil olduğu kanıtlanabilecektir.

Bugün geriye doğru o döneme bakıldığında, şunu söyleyebilirim ki, Yunanistan'ın yedi yıllık diktatörlük dönemi tam anlamıyla tetkik edilememiştir. Ordunun yaptığı baskı ve sindirmeleri kastetmiyorum fakat diktatörlüğün siyaset, kültür, halkın duygusu ve hatta ülkenin kamuoyu üzerindeki yıkıcı sonuçlarından bahsediyorum.

Cuntanın çöküşüyle başlayan dönem, tavizlere ve geçmişin rahatsızlık ve bozukluklarının hâlâ zarar görmemiş olarak durmasına rağmen, açık bir şekilde demokrasi ve demokratik bir yönetime geçiş açısından bir zaferdi.

Bununla birlikte açık olan şey, gerçek anlamda geçmişte hiç yaşamadığımız demokratik bir yönetim çağının başlamış olmasıdır. Bu, benim görüşüme göre bu dönemin en önemli başarısıdır. Diktatörlük sonrası dönemin en büyük kazancıdır. Ancak cuntanın çöküşü geçmişten bir kopuşa veya herhangi bir radikal değişime sahne olmamıştı; bunun yerine, gerekli düzenlemelerle de olsa, önceki siyasi durumun hızlı bir biçimde yeniden tesis edilmesiydi.

Diktatörlüğün çöküşünde siyasete girenler arasında oldukça az sayıda cunta karşıtı eski asker vardı. Cunta liderlerine karşı verilen ilk cezalar yerine getirilse ve tam bir temizlik süreci uygulansaydı siyasi durumun nasıl gelişeceğini hep merak etmişimdir.

Tarih boyunca, tiranların "yakın arkadaşlarının" ve iş birlikçilerinin gerçek anlamda çok azının cezalandırıldığına tanıklık ettik fakat Yunan cunta yönetimi tarafından işkence edilen ve hapsedilen insanların demokrasinin yeniden tesis edilmesinden sonra intikam arayışında olmadığını kabul etmek zorundayım.

İlk başta, büyük olasılıkla kızgındık ve adalet talep ediyorduk fakat demokrasi ve özgürlük ruhu eninde sonunda bizi daha fazla cezbetti. Bu yüzden pek çok insan, kurum veya siyasi parti derinlikli bir siyasi temizlik konusunda ısrar etmedi. Bir değişim beklentisi yanında yeni, daha özgür bir yaşam için artık bir heves ve teselli vardı.

Askerî diktatörlük çilesini tecrübe eden başka ülkelerde de benzer koşulların olup olmayacağından emin olmadığım, Yunan tecrübesini ilgilendiren başka bir temel konu daha vardır. Burada bahsettiğim şey, cuntaya karşı direniş hareketidir.

Yunanistan'ın durumunda, cuntaya karşı direniş hareketi sadece yıl dönümlerinde hatırlanır, yine de asıl tarihsel ve eğitici boyutları çoğunlukla unutulur. Direniş hareketi geçiştirilmekte ya da sadece siyasi alanlarda ve partilerin pusularında aday çıkartılırken hatırlanıyor; bununla birlikte demokratik bir devletin günlük hayatının demirbaşı olmalıydı.

Demokrasinin yeniden tesis edilmesinden sonra ortaya çıkan hükümetler cunta karşıtı mücadelenin büyük oranda bir "müze sergisi" olarak kalmasını istemekte ve ortak hafızanın ve tecrübenin--bütün vatandaşlar için, özellikle de gençler için özünde çok önemli bir ders olarak--bir parçası olmasını istememektedir.

Diktatörlük karşıtı mücadelenin küçük görülmesi konusunu başka bir açıdan ele alarak sonlandırmak istiyorum. Demokrasinin yeniden tesis edilmesi ve hukuk, eşitlik ve dayanışma üzerine kurulan bir devlet mücadelesinin en nihayetinde yozlaşmayı, birbirine dolanmış çıkarları ve siyasi sloganlar ve vaatler temelinde popülist oylar kapma peşinde olduğu bir vekil devletin yeniden kurulmasını engelleyememiştir. Bu koşullar bütün bir ulusu, sadece bir nesil içinde bir felaketin eşiğine gelmesine sebep olmuştur; burada açıkça görüldüğü gibi, Yunanistan'da altıncı yılı dolan krize atıf yapıyorum.

Diktatörlük sonrası politik görünüme hakim olan siyasal güçler bu gidişatı önleyememiştir. Aslında, bu güçler bizatihi bu korkunç gidişatı şiddetlendirmiştir.

Son olarak, bununla beraber demokrasinin yeniden tesis edilmesinden sonra kurulan demokratik rejimin kalitesi bugüne kadar, nostaljik faşizm, Nazilik ve askerî diktatörlüğe verilecek en iyi cevap olmuştur.

Aşırı sağcı Golden Dawn faşist partisinin son yıllarda Yunanistan'daki yükselişi, enerjik ve yeniden doğmuş bir demokrasi imajını lekelemiş olabilir ancak demokrasinin yeniden tesis edilmesinden bu yana geçen 42 yıldaki radikal siyasi değişim fırsatlarını da sağlayan bu demokrasi olmuştur.

Demokratik sistemin en iyi savunusu, bütün vatandaşlara daha fazla özgürlük ve haklar verilmesine dayanmaktadır. Bunun en önemli ders olduğuna inanıyorum.